

УДК 343.575(477)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТАТТЕЮ 309 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Ревякін Д.В.

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У даній статті розглянуто питання доцільності виключення кримінальної відповідальності за статтею 309 Кримінального кодексу України (далі – КК України) стосовно дій з каннабісом (марихуаною). Запропоновано вдосконалення санкції ч. 1 ст. 309 КК України. Дослідження необхідності внесення змін до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Ключові слова: наркотичні засоби, легалізація наркотиків, каннабіс (марихуана), наркополітика, кримінальна відповідальність.

Постановка проблеми. Питання декриміналізації та легалізації окремих видів наркотичних засобів є досить дискусійною темою на світовому рівні. Політика країн в цьому плані досить різниться, але в останній період з'явилися певні тенденції змін в законодавстві країн за цим питанням. Всі зміни здебільшого були спрямовані на часткову або повну легалізацію та декриміналізацію дій з каннабісом (марихуаною) та інших легких наркотичних засобів.

На мою думку, весь світ розділився за двома основними напрямками ставлення до цього питання. Перший – це прогресивний погляд на питання каннабісу (марихуани) та взагалі легких наркотичних засобів. Його основний зміст полягає, як мінімум, в декриміналізації відповідальності за вживання легких наркотичних засобів, одним із яких є каннабіс (марихуана), а як максимум повна легалізація каннабісу (марихуани). Тобто, ідеєю цього напрямку є не пропаганда та заохочення вживання наркотичних засобів, а розуміння того, що тюремне ув'язнення не є ефективним методом боротьби з наркоспоживанням. Таким шляхом пішли такі провідні країни як Австрія, Британія, Бельгія, Голландія, Іспанія, США, Швейцарія та інші. Мало того, у 25 штатах США дозволено вживання каннабісу (марихуани) в медичних цілях, у деяких з них дозволено вживання в рекреаційних цілях. Також, особливо цікавим є приклад Португалії, яка декриміналізувала наркотичні засоби, що стало в цій країні найефективнішим способом боротьби з стрімким зростанням рівня наркозалежних та наркозлочинності.

Другий напрямок – це консервативний. Він полягає в жорсткій політиці щодо наркотичних засобів. Вона полягає в притягненні осіб до кримінальної відповідальності. Такий напрямок актуальний у більшості країн пост-радянського простору. Таким напрямком пішла Україна. Але не всі країни колишнього радянського союзу пішли таким шляхом, яскравим прикладом є Грузія, де спочатку легалізували каннабіс (марихуану) без мети збуту, а потім легалізували вирощування каннабісу (марихуани), без мети збуту.

Україна також потребує розгляду питання щонайменше легалізації у зв'язку з медичними потребами каннабісу (марихуани), та внесення змін до КК України у розділ, пов'язаний з злочинами у сфері обігу наркотичних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кримінальної відповідальності за злочини

у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів було об'єктом досліджень таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: Ю. В. Баулін, Н. І. Драган, В. І. Касинюк, О. М. Костенко, А. А. Музика, В. А. Тимошенко, С. В. Трофімов, С. Blakemore, W. Saulsbury, D. Nutt, W. Saulsbury та ін. Зокрема, В. А. Тимошенко в своїх роботах розглядав зміни наркополітики в контексті євроінтеграційних процесів; Ю. В. Баулін розкрив теоретичні та практичні питання кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Разом з тим, все ще залишається мало досліджуваною проблематика декриміналізації окремих видів наркотичних засобів та зміни санкції ч. 1 ст. 309 КК України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наркополітика більшості провідних країн світу зазнала якісних змін, що підтверджує поява тенденції до послаблення заборон на вживання наркотичних засобів без мети збуту. Прийшов час нового підходу до даного питання, потрібно визнати те, що вживання наркотиків – проблема охорони здоров'я, а не лише кримінального права, і ті, хто вживають наркотики, потребують переважно лікування, а не покарання. Цих якісних змін потребує й Україна.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження окремих проблем кримінальної відповідальності та її удосконалення за виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Легалізація наркотичних засобів в останнє десятиліття стала важливою темою для дискусій на світовому просторі. В центрі дебатів знаходиться як «декриміналізація наркотичних засобів», так і більше ширше поняття «легалізація наркотичних засобів». Це стосується не лише «легких наркотичних засобів», а й «тяжких», таких як опіати. Поява нових наукових досліджень у галузі медицини, що вказують про користь деяких наркотичних засобів, також стало однією з причин послаблення заборон на вживання наркотичних засобів.

Особливе значення має досвід іноземних країн. «War on drugs» або «Війна з наркотиками» – термін у політиці США, що став символом багаторічної кампанії з боротьби з обігом та вживанням наркотичних засобів в США. Фак-

тично, США стали однією із перших країн, що почали вводити кримінальну відповідальність за вживання наркотичних засобів, і одні з перших, хто після тривалої боротьби з даним явищем, почали знімати заборони. Це стало внаслідок не-ефективності силових методів боротьби з даним явищем і призвело до ще більших проблем. На мою думку, найяскравішим прикладом, що показує ефективність декриміналізації є Португалія. До 2001 р. Португалія мала найбільші проблеми з наркоманією по всій Європі. Майже 1% населення був залежний від героїна та найбільший відсоток смертності від СНІД в Європейському Союзі. Була справжня епідемія, боротьба з якою силовими методами продовжувалась два десятиліття. Такі методи не дали результату і ситуація все погіршувалась, внаслідок чого було прийнято революційне рішення. З 1 липня 2001 р. на всій території Португалії почав діяти закон, який декриміналізував всі види наркотичних засобів, включаючи героїн та кокаїн. Це призвело до великого зниження рівня наркоманії в країні та випадків зараження ВІЛ. Тобто, ми бачимо, що декриміналізація вирішила проблеми, на відміну від силових методів боротьби з наркоманією. Також потребує уваги досвід іноземних країн в декриміналізації та легалізації каннабісу в медичних цілях. Першою країною в світі, яка повністю легалізувала марихуану, стала Уругвай. Була введена державна монополія на продаж каннабіс (марихуана), встановлення граничного розміру продажу для однієї особи в місяць, створення спеціальна система ліцензування аптек, що продають каннабіс. Основною ідеєю закону було зменшення рівня доходів наркоторговців та зменшення рівня вживання важких наркотиків. У США федеральний закон відносить каннабіс до заборонених речовин, але 25 штатів дозволили використовувати каннабіс в медичних цілях. Зокрема, штати в яких повністю легалізований каннабіс, як для медичних, так і для рекреаційних цілей: Колорадо, Каліфорнії, Масачусетс, Невада, Мен. Дії з каннабісом в медичних цілях дозволені в таких країнах як Канада, Польща, Хорватія, Греція, Іспанія та інші.

В Україні питання притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних засобів регулюється розділом 13 Особливої частини КК України.

Нас цікавить розгляд статті 309 КК України, а саме: «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту». Санкція даної статті передбачає покарання у вигляді штрафу (від 50 до 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян), або виправні роботи (на строк до двох років), або арешт (на строк до шести місяців), або обмеження волі (на строк до трьох років), або позбавлення волі (на строк до трьох років) [1].

Міра кримінальної відповідальності за цією статтею залежить: від способу вчинення – виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання; від розміру, тобто ваги наркотичного засобу, яку виявили у особи, кола осіб, залучених до злочину (група осіб, неповнолітні).

Питання розкриття термінів «виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання» регулюється Пленумом Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів».

Для деталізації, яка вага каннабіс (марихуана) має бути виявлена в особи для притягнення її до кримінальної відповідальності, потрібно звернутися до Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме ст. 44: «Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах» [2]. Отже, якщо Кодекс України про адміністративні правопорушення регулює лише питання невеликої кількості наркотичних засобів, то все інше відноситься до сфери регулювання КК України. Відповідно до наказу Кабінету Міністрів України «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу» невеликий розмір каннабісу (марихуани) становить менше 5 грам [3].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» каннабіс (наукова назва марихуани), смола каннабісу, екстракти і настойки каннабісу входить в список «Особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено» [4].

Отже, з вищесказаного можна зробити висновок, що законодавці ставлять каннабіс (марихуану) як «особливо небезпечний наркотичний засіб» на рівні з героїном, опієм, бензиломорфіном. Чи є це правильним? Героїн – це опіат, який викликає фізичну залежність від першого прийому, а каннабіс (марихуана) має найменший індекс викликання фізичної залежності, навіть менший, ніж тютюн та алкоголь. Існує думка, що смертність від каннабіс (марихуана) у світі за всю історію є дуже малою. Приблизно смертельна доза каннабісу (марихуани), відповідно Merck Index, для особи з вагою 70 кг становить 2 кг викуреної каннабісу (марихуани) за один раз. Фізично зробити це неможливо. Для прикладу, смертельна доза алкоголю всього лиш в 10 разів більше дієвої дози, і смертність від алкоголю набагато вища, чим смертність від каннабісу (марихуани). Негативний вплив каннабісу (марихуани) на психіку також не доведений. Цікавим є дослідження, проведене в США, стосувалося членів однієї релігійної групи. Віряни, відповідно до канонів своєї релігії, не вживали алкогольних напоїв, не курили тютюну, не приймали інших психоактивних засобів, крім каннабісу (марихуани). На момент дослідження вони вживали каннабіс (марихуану) уже понад 7 років. Тести на інтелект і пізнавальні можливості, перевірка різноманітних функцій організму показали, що ці люди нічим не відрізняються від інших, а від паління каннабісу (марихуани) – менше наслідків, ніж від тютюну. У звіті Академії наук США зазначалося, що дослідження не підтверджують думку про серйозний збиток, що завдає каннабіс (марихуана) здоров'ю. Вона лише викликає почастішання

серцебиття, підйом кров'яного тиску, порушення в сенсорному сприйнятті та запам'ятовуванні на короткий період. Також каннабіс (марихуана) не викликає жодної агресії, що створює ще одну його перевагу перед алкоголем, так як відомо, що велика кількість вбивств вчиняється особами у стані алкогольного сп'яніння. Більше того, каннабіс (марихуана) широко використовується в країнах з розвинутою медициною, як знеболюючий засіб, як засіб для лікування та зняття симптомів таких хвороб, як розсіяний склероз, хвороба Паркінсона, хвороба Альцгеймера та інші [5]. Отже, можна зробити висновок, що алкоголь та тютюн є значно більш небезпечними засобами для суспільства, здоров'я особи, ніж каннабіс (марихуана). Не дивлячись на сучасну медицину та її дослідження, каннабіс (марихуана) поки що залишається «особливо небезпечним наркотичним засобом» в Україні.

Отже, враховуючи все вищезазначене та практику деяких іноземних країн, я вважаю, що потрібно змінити державну політику щодо кримінальної відповідальності, пов'язаної з каннабісом (марихуаною), адже його виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання без мети збуту не несе значної суспільної небезпеки, не потребує жорсткого реагування та має бути переведено до категорії адміністративних правопорушень. Тобто, повинна мати місце декриміналізація відповідальності за дії з каннабісом (марихуаною). Також слід внести зміни до нормативних актів, які регулюють питання обігу медичних засобів за рецептом лікаря. Це призведе до контролю держави за обігом каннабісу (марихуани), так як це позбавить надприбутків злочинний світ, корупцію та значно поповнить державний бюджет.

Але питання каннабісу (марихуани) – це не єдине, що потребує змін. Особливої уваги потребує ч. 1 ст. 309 КК України. Вона викладена так: «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту, – карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк». Отже, ми бачимо такі види покарання як: штраф, виправні роботи, арешт, обмеження та позбавлення волі за злочин передбачений ч. 1 ст. 309 КК України.

На мою думку, покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі не відповідає сучасним тенденціям кримінального права та взагалі меті покарання. Сучасні тенденції кримінального права визнають, що наркозалежний – це передусім хворий, а не злочинець, тому він потребує лікування, а не покарання у вигляді обмеження або

позбавлення волі. Інакше кажучи, настає ще більший розрив між наркоспоживачем і суспільством. Після виходу з в'язниці особа, будучи соціально незахищеною, може перейти на опіумні наркотики, що викликають стійку фізичну залежність, для того, щоб забути всі проблеми та буде готова до вчинення вже реальних злочинів таких як: крадіжка, грабїж, розбїй, щоб купити наркотичний засіб. Це один з небагатьох сценаріїв розвитку, тому вбачаємо доцільність лікувати таких людей, а не лише застосовувати до них такі покарання, як арешт, обмеження або позбавлення волі за злочин, передбачений ч. 1 ст. 309 КК України. Профілактика, лікування та реабілітація буде обходитися державі значно дешевше, ніж утримання репресивного апарату, пенітенціарних установ і засуджених за наркоманію, що в них утримаються. Щодо мети покарання, у разі засудження особи до обмеження або позбавлення волі, не забезпечується така мета покарання, як виправлення засуджених. Адже в середовищі злочинців, особа може зазнати гіршого впливу, ніж від тих самих наркотичних засобів. На мою думку, арешт на строк до 6 місяців у цьому випадку – є також неефективним покаранням. Ми бачимо певну суперечність. У статті зазначено, що суб'єкт злочину не має на меті збут наркотичних засобів. Чи несе він в даному випадку суспільну небезпечність достатню для призначення покарання у вигляді арешту, обмеження волі або позбавлення волі? Ні, тому я вважаю, що краще підняти рівень штрафу та додати громадські роботи до покарань, передбачених санкцією ч. 1 ст. 309 КК України. Наркозалежний, виконуючи суспільно корисні роботи, може обдумати свою залежність та встати на шлях виправлення. Тому пропоную викласти ч. 1 ст. 309 КК України в такому вигляді: «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту, – карається штрафом від ста до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років або громадськими роботами на строк від ста до двохсот сорока годин.

Висновки. З наведених вище аргументів, ми бачимо необхідність змін в наркополітиці України. Застарілі силові методи не приносять відповідного результату, тому практика іноземних країн в даному питанні є визначальною. Отже, запропонована декриміналізація дій з каннабісом (марихуаною) вказаних в ч. 1 ст. 309 КК України (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту) та доцільність виключення з ч. 1 ст. 309 КК України таких видів покарань як: арешт, обмеження волі, позбавлення волі та дання покарання у вигляді громадських робіт.

Список літератури:

1. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1121.

3. Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу: Наказ Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2000 р. № 188 // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00>
4. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-п>
5. Онкология и марихуана: украинки выдвинули жесткое требование: Стаття Резніченко Н. від 04 липня 2017 року // Обозреватель. – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facenews.ua/articles/2017/315124/>.

Ревякин Д.В.

Институт прокуратуры и уголовной юстиции
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПО СТАТЬЕ 309 УГОЛОВНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ

Аннотация

В данной работе рассмотрены вопросы необходимости исключения уголовной ответственности по статье 309 Уголовного кодекса Украины насчет действий с каннабисом (марихуаной). Предложены изменения в санкцию ч. 1 ст. 309 УК Украины. Исследованна необходимость внесения изменений в Перечень наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров.

Ключевые слова: наркотические средства, легализация наркотиков, каннабис, наркополитика, криминальная ответственность.

Reviakin D.V.

Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute
Yaroslav Mudryi National Law University

SPECIFIC QUESTIONS OF CRIMINAL RESPONSIBILITY UNDER ARTICLE 309 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Summary

In a particular article it was discussed the issue of the expediency of the abolition of the criminal responsibility according to part 1 of Article № 309 of Criminal Code of Ukraine about the illegal operations with narcotics (Cannabis). It was proposed to enhance the sanction of the part 1 of Criminal Article № 309 of Criminal Code of Ukraine of the investigation of the necessity to change the list of narcotics, psychotropic substances or their analogues.

Keywords: narcotics, legalization of narcotics, cannabis, drug policy, criminal responsibility.